

oppervlakkige bijdrage tot de economische geschiedenis van de tweede wereldoorlog worden beschouwd.

Herman van der Wee

M. Veenstra, H. Vleesenbeek, *Waakzaam aan de Waterweg. De kamer van koophandel en fabrieken voor Rotterdam en de beneden-Maas 1945-1990* (Grote reeks XLIII; Rotterdam: Stichting Historische Publicaties Roterodamum, 1990, 326 blz., f52,50, ISBN 90 70874 16 4).

De Rotterdamse kamer van koophandel bezit een respectabele traditie van geschiedschrijving. In 1928 verscheen een eerste deel over de jaren 1803-1928, uiterlijk een statig werk maar naar de inhoud een levendige geschiedenis, samengesteld — naar verluide — door het secretariaat van de Kamer. In feite was het geschreven door W. F. Lichtenauer en G. E. van Walsum die zich later tot grote Rotterdammers zouden ontplooien. J. Verseput vervolgde de geschiedschrijving tot 1953 en thans hebben de jonge bedrijfs sociologe Marieke Veenstra (1962) en de ervaren hoogleraar Vleesenbeek (1940), directeur van het Centrum voor bedrijfs geschiedenis, het werk voortgezet en in bovenstaande publikatie vorm gegeven. Het jubileum als aanleiding is losgelaten. In het algemeen maar in het bijzonder voor het door de oorlog zozeer getroffen Rotterdam lag het voor de hand de periode aan te vangen in 1945 en daarmee het boek van Verseput ietwat te overlappen.

Alles bijeen treffen we thans in drie delen bijna 200 jaar geschiedenis van de Rotterdamse kamer van koophandel en economische geschiedenis van Rotterdam aan. Evenals bij de Kamer zelf valt de continuïteit in haar geschiedschrijving op. Er bestaan natuurlijk verschillen in toon en stijl tussen de voorafgaande en huidige auteurs, maar de optiek en de nuchtere benadering stemmen in de drie delen overeen. Gedenkboeken in de zin van zelfverheffende getuigenissen waren zij al nimmer. De wetenschappelijkheid stond steeds voorop en het is niet moeilijk als een oorzaak hiervan de aanwezigheid van de Economische Hogeschool, later Erasmus Universiteit, aan te wijzen. Nauwe banden waren er van oudsher tussen deze en de Kamer. Dit werk van Veenstra en Vleesenbeek formaliseert de relatie zelfs: de totstandkoming vloeide voort uit een opdracht aan het Centrum voor bedrijfs geschiedenis, een aan de Erasmus Universiteit verbonden onderzoeksinstituut. Een begeleidingscommissie completeerde het geheel. De emeritus van de Erasmus H. W. Lambers had daarin zitting. Aan diens originele geest ontsproot de geslaagde titel van het boek.

Dit is werk uit één stuk, ook in die zin dat we niet vernemen welke arbeidsverdeling de auteurs hebben toegepast. Na een korte schets van de voorgeschiedenis van de Rotterdamse Kamer vanaf de oprichting in 1803 tot 1945 delen Veenstra en Vleesenbeek hun periode in drie delen in: 1945-1960, wederopbouw en groei, 1960-1975, groei en selectiviteit, en 1975-1990, stagnatie en groei. De opzet is bijzonder systematisch. Ieder deel bevat een algemeen hoofdstuk over de economische problematiek en wat daarmee verder verbonden was en vervolgens een hoofdstuk over de werkzaamheid van de Kamer hierin. Sterk didactisch is ook de herhaling van inleiding en samenvatting van ieder hoofdstuk. Het doet welhaast aan een leerboek denken maar bezit het voordeel van een grote helderheid. Wie het boek heeft gelezen, kent het. Er is geen woord te veel in (lijkt het) en het gaat ook in de stijl zo ver dat men de indruk krijgt dat het door één auteur is geschreven. Dat zal wel het geheim van het Centrum voor bedrijfs geschiedenis zijn.

De gekozen opzet heeft het voordeel van de herkenning in de afwisseling van de typisch Rotterdamse noodzaak tot wederopbouw en economische groei in de jaren 1945-1960, de voortzetting van de groei en het verdwijnen van de consensus daaromtrent in de periode tot 1975, inclusief het streven naar economische regionalisatie, en ten slotte de stagnatie sedert de

oliecrisis, die de structurele zwakte van de nationale economie aan het licht bracht. Pas in 1984 werd in Rotterdam het dieptepunt gepasseerd. Er is veel hierin wat aanknopingspunten geeft voor het totale Nederlandse beeld, maar Rotterdam was in een bijzonder benadeelde positie door de overheidsmaatregelen die economische congestie beoogden tegen te gaan en door de mentaliteitsverandering sinds de jaren zestig. De recente herwaardering van de marktsector heeft pas onlangs wat lucht gegeven en is nog van te korte duur om op waarde te kunnen schatten.

Evenals bij andere kamers van koophandel en fabrieken het geval is maar hier pregnanter omdat zij ooit zoveel betekend had, constateren wij bij de Rotterdamse Kamer positieverlies. Geen terreinverlies in de uitvoerende sfeer maar verminderde betekenis in de sfeer van de advisering aan de diverse overheden. Dit heeft niet alleen te maken met zakelijke oorzaken van polarisering en politisering sinds de jaren zestig maar ook met het onvermogen van de Kamer tot een soepele en soms gewoon handige aanpassing aan gewijzigde omstandigheden. In die zin was het toch een te vrijblijvend, log gezelschap van nog steeds heren onder elkaar, en nog wel Rotterdamse heren. De aanpassingen kwamen laat en traag, maar nopen de auteurs, die van een en ander een saillant beeld schetsen, voor het laatste decennium toch tot een licht optimistische toon. Het is intussen hun verdienste dat zij de Kamer hun kritiek niet spaarden. Het vormt een kwestie van persoonlijke smaak of het wat scherper aangezet had kunnen worden.

Rest nog te vermelden dat het boek op de fraaie wijze is uitgegeven als we van de Stichting historische publicaties Roterodamum gewend zijn.

Joh. de Vries

E. van Lennep, *Emile van hennep in de wereldeconomie. Herinneringen van een internationale Nederlander*, E. Schoorl, ed. (Leiden: Stenfert Kroese, 1991, xiii + 335 blz., f55,-, ISBN 90 207 2078 3).

Jhr. mr. Emile van Lennep (1915) heeft een prachtige loopbaan gehad. Na een rechtenstudie aan de GU in Amsterdam kwam hij in 1941 bij het Nederlands deviezen- en claeringinstituut te werken. Daar maakte hij zich vertrouwd met economische kwesties; sindsdien voelde hij zich evenzeer econoom als jurist. Kort na de bevrijding maakte hij een bewuste keuze voor de publieke zaak (en niet voor een voor de hand liggende carrière in het bedrijfsleven) en vond emplooi bij de afdeling buitenland van de Nederlandsche Bank. In 1948 werd hij op uitnodiging van Van Mook, luitenant-gouverneur-generaal van Nederlands-Indië, hoofdambtenaar op het departement van financiën in Batavia. Na de soevereiniteitsoverdracht bleef hij nog een tijd werkzaam op de Financiële afdeling van het Nederlandse hoge commissariaat in Djakarta. Op verzoek van Liefwinck werd hij vervolgens in 1951 thesaurier-generaal op het ministerie van financiën in Den Haag; een functie die hij tot 1969 bekleedde. In dat jaar bereikte zijn carrière een hoogtepunt, Van Lennep werd secretaris-generaal van de OESO. Hij behield die post tot in 1984.

Uiteraard vormt deze laatste functie de *raison d'être* voor Van Lenneps memoires. Voor historici die zich bezighouden met de Nederlandse naoorlogse geschiedenis echter, zijn de woorden die Van Lennep wijdt aan zijn tijd in Amsterdam, Batavia (respectievelijk Djakarta) en Den Haag veel interessanter. In het 'Woord vooraf' zegt Van Lennep te hopen dat zijn herinneringen een bijdrage zullen leveren aan beter begrip van een stuk economische en politieke geschiedenis. Daarin slaagt hij slechts ten dele, veel nieuwe informatie reikt Van Lennep niet aan. De waarde van het boek ligt veeleer in de grote verscheidenheid aan onderwerpen die ter sprake komen. Van Lennep was direct, of op zijn minst indirect, betrokken bij diverse belangrijke gebeurtenissen in de Nederlandse naoorlogse geschiedenis. Enkele voorbeelden: de positie die Nederland innam in de naoorlogse internationale verhoudingen